

УДК 343. 535 (045)

В.П. Козирєва,
кандидат юридичних наук

А.П. Гаврилшин,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ БАНКРУТСТВА АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядається поняття неплатоспроможності та банкрутства як правових категорій, наводяться погляди учених щодо цих категорій, характеризуються ознаки неплатоспроможності та банкрутства у цивільній авіації.

Ключові слова: неплатоспроможність, неспроможність, банкрутство, цивільна авіація.

Перехід до нових форм та методів державного впливу на економічні відносини авіаційних підприємств, викликав необхідність запровадження в Україні такого правового механізму, який би встановлював якісно нові засади діяльності таких суб'єктів господарювання. Як свідчить практика правового регулювання господарських відносин, однією з найбільш суперечливих проблем і таких, що потребують подальшого вдосконалення, є сфера застосування законодавства про неспроможність (банкрутство).

У період становлення і розвитку ринкових відносин в економіці України тенденції банкрутства поширюються не лише на окремих суб'єктів господарювання, а й на авіаційну галузь економіки. Найприйнятнішим для держави шляхом вирішення проблеми своєчасного погашення боргів підприємств стало визнання в судовому порядку господарюючих суб'єктів банкрутами, неспроможних своєчасно виконати свої зобов'язання перед контрагентами або державою.

На нашу думку, розгляд справи про банкрутство такого особливого суб'єкта, як авіаційне підприємство вимагає особливого підходу в силу того, що такі підприємства є стратегічно важливими в сучасній економіці. Порушення провадження у справі про банкрутство повинно бути виваженим, оскільки, в першу чергу може зачіпати інтереси держави, яка повинна відстоювати загальносуспільні пріоритети розвитку авіаційної галузі. Проте, якщо підприємство неспроможне задовольнити свою платоспроможність – наступає банкрутство.

В українській юридичній науці продовжується складний процес формування інституту неплатоспроможності (банкрутства). Однак процес цей багато у чому ускладнюється не тільки нечіткістю правових норм, але й теоретичною нерозробленістю деяких принципово важливих питань, пов'яза-

них із застосуванням процедур банкрутства, спірністю окремих тверджень, висунутих сучасними дослідниками.

Над цими питаннями працювали або працюють такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Р.Г. Афанасьєв, О.М. Бірюков, Є.А. Васильєв, В.В. Вітрянський, В.В.Джунь, В.К.Мамутов, В.А. Малига, І.Г. Побірченко, Б.М. Поляков, Д.М. Притика, В.В. Радзивілюк, М.В. Телюкіна, М.І. Тітов та інші.

Вихідною умовою для формування професійних знань є розуміння правових категорій, що використовується в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон), а також уміле використання практики розгляду справ про банкрутство.

У ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» вживаються два терміни, які пояснюють неплатоспроможність та банкрутство.

Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

В.С. Щербина зазначає, що з економічної точки зору банкрутство є неспроможністю продовження

суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їхні вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта – активів у ліквідній формі – не вистачить для їх задоволення [1, с. 336].

Крім того, даючи визначення цих понять, законодавець вживає термін «неспроможність».

Варто зазначити, що і інше національне законодавство, регламентуючи питання банкрутства, також вживає ці терміни. Так у ч. 4 ст. 205 та ст. 209 ГК України визначено поняття неспроможності. Відповідно до ч. 4 ст. 205 ГК України неспроможність – це недостатність майна боржника задовольнити вимоги кредиторів. В ч. 1 ст. 209 ГК України наводиться визначення неспроможності – це нездатність суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності, а ч. 2 наводить визначення банкрутства – нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування господарським судом ліквідаційної процедури. Питання визнання фізичної особи – підприємця банкрутом та припинення юридичної особи як банкрута врегульовано ст. 53 та ч. 3 ст. 104 Цивільного кодексу України.

У науково-практичному коментарі до ст. 218 КК України наводиться визначення фінансової неспроможності як такого фінансового стану боржника, за якого виконання ним своїх зобов'язань перед кредиторами та бюджетом є неможливим взагалі або без застосування передбаченої законом особливої процедури відновлення платоспроможності (санації) [2, с. 623].

Зауважимо, що у більшості держав, зокрема і в Україні, норми, що регулюють кримінально-правові питання, виключені із законів про неспроможність, інкорпоровані в кримінальні кодекси і застосовуються тільки щодо фізичних осіб.

У юридичній літературі питання значення термінів «неплатоспроможність», «банкрутство», «неспроможність» завжди є дискусійними.

Я.Г. Рябцева вказує, що неоплатність виникає тоді, коли пасиви боржника перевищують його активи. При використанні критерію неоплатності необхідно за кожною кредиторською вимогою перевіряти майно боржника. Термін «неплатоспроможність» означає нездатність боржника вчасно виконати свої зобов'язання перед кредиторами, в результаті чого можна припустити, що активи такої особи перевищують над пасивами [3, с. 214–215].

О.М. Трайнін відзначав, що «банкрутство – делікт своєрідний: він складається з двох елементів, один з яких (неспроможність) – поняття цивільного права, інший (банкрутська дія) – поняття кримінального права» [4, с. 27].

Як пише А.В. Череп, «заміщення одного терміна іншим виникло під впливом законодавства і судової практики англосовітських держав, де ці терміни вживаються як омоніми. У сучасному законодавстві конкурсне провадження відповідає інституту банкрутства. Тому буде правильним, якщо замість терміна «банкрутство» використовується термін «неспроможність», оскільки він правильніше відображає глибину даних відносин» [5, с. 78].

Інші автори розглядають неспроможність, як нездатність підприємств виконати свої зобов'язання по мірі настання строків погашення. І в такому випадку підприємство рахується неплатоспроможним на касовій основі [6, с. 26].

Є.А. Васильєв говорив, що під поняттям «неспроможність» розуміється підтверджена судом абсолютна неплатоздатність боржника. Досить часто в якості терміна неспроможність вживається слово італійського походження «банкрутство» [7, с. 441].

Варто зауважити, що терміни «неплатоспроможність», «неспроможність» і «банкрутство» у багатьох державах уживаються у різних значеннях. Де банкрутство є частковою неспроможністю, її кримінальним видом [8, с. 40].

В.В. Радзівілюк відзначає, що застосування критерію неплатоспроможності не пов'язане з необхідністю доведення кредиторами тієї обставини, що пасиви боржника перевищують його активи, що так само, дозволяє якомога швидше порушити провадження у справі про банкрутство з метою запобігання різним зловживанням з боку боржника. Застосування цього критерію більш відповідає вимогам сучасного господарського обігу [9, с. 150].

Про неприйнятність критерію неоплатності зазначав відомий російський науковець і практик В. Вітрянський. За критерієм неплатоспроможності боржник, очевидно, не має ліквідного майна, щоб розрахуватися з кредиторами, оскільки інші причини виключаються дією принципу розумності та добросовісності учасників майнового обігу, якщо ж застосовувати критерій неоплатності, то підставою банкрутства є не припущення про причини неплатежів, а фактичний стан майна боржника, вартість якого становить суму меншу, ніж величина кредиторської заборгованості, і поки це не буде доведено в суді, боржник, який не виконує свої зобов'язання, вважається нормальним учасником правовідносин, що є руйнівним для цивільного обігу [10, с. 92–93].

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що терміни «неплатоспроможність», «неспроможність» та «фінансова неспроможність» є тотожними, які характеризують економічний (фінансовий) стан боржника. Термін «банкрутство» – це юридичне, судове визнання боржника банкрутом, а тому за своїм змістом не може бути синонімом «неплатоспроможності», «неспроможності» та «фінансової неспроможності».

Сучасне законодавство про неспроможність містить п'ять ознак неплатоспроможності боржника.

Характер грошових зобов'язань.

Зобов'язання боржника заплатити кредиторі певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та з інших підстав, передбачених цивільним законодавством України. До складу грошових зобов'язань боржника не зараховується неустойка (пеня та штраф), визначена на дату подачі заяви до господарського суду, а також зобов'язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника – юридичної особи, що виникли з такої участі. Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням процентів, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подачі в господарський суд заяви щодо порушення провадження у справі про банкрутство, якщо інше не встановлено Законом (ст.1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

У науковій літературі висловлюється думка про те, що грошові зобов'язання доцільніше було б назвати – борговими зобов'язаннями [11, с. 83].

Базовий розмір грошових вимог.

Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»). Такий розмір заборгованості не дає можливості звернутися до господарського суду тим кредиторам, які мають грошові вимоги менше встановленої межі. Але вони мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією заявою. У зарубіжних державах встановлені різні мінімальні суми грошових вимог [12, с. 144–146].

Суми боргових вимог усіх кредиторів здійснюються у грошовій одиниці України – гривні. Кредитори, вимоги яких забезпечені заставою, якщо вартості предмета недостатньо для повного їх задоволення, визначають суму різниці від проданого предмета застави і розміру вимоги (ч. 9 ст. 11 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Органи державної податкової служби чи інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння страхових внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), як кредитори подають свої вимоги у національній грошовій одиниці – гривні (ч. 10 ст. 7 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Безспірність вимог.

Безспірність передбачає, що відсутній спір між боржником і кредитором щодо розміру грошових

зобов'язань, оскільки суперечка між ними вирішена в судовому або досудовому порядку і існує визнана боржником претензія або рішення суду. Це питання є досить доречним, адже господарський суд при порушенні справи про банкрутство не зобов'язаний вирішувати спірність грошових зобов'язань по суті. Відсутність суперечки вказує на те, що боржник об'єктивно не може погасити грошові вимоги кредиторів. У випадках, коли кредитори до подання заяви в господарський суд не вжили заходів щодо одержання заборгованості, за наявності у них виконавчих документів, то останній може повернути заяву без розгляду.

Безспірними вимогами органів стягнення обов'язкових платежів треба вважати податковий борг (недоїмку), тобто суму податкового зобов'язання, узгоджену за правилами ст. ст. 1,5 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами». Для порушення справи про банкрутство податковий орган повинен подати або примірник податкової декларації, що означає самостійне узгодження платником податків свого податкового зобов'язання, або податкове повідомлення чи рішення відповідного органу контролю, або рішення суду в разі узгодження податкового зобов'язання в адміністративному чи судовому порядку.

Строк несплати.

Під строками несплати заборгованості законодавець розуміє безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачене Законом. На привеликий жаль, законодавець не дав однозначної відповіді на питання про початок протікання строку несплати.

Науковці виокремлюють два види строків неплатоспроможності – тимчасову та стійку чи абсолютну [13, с. 102].

В.В. Джунь зауважив, що початковий момент прострочення боргу слід обчислювати моментом закінчення строку (терміну) виконання боржником свого цивільного зобов'язання, яке визначається за правилами статей 530 та 612 ЦК України [14, с. 124]. На думку Б.М. Полякова, таке твердження є суперечливим, строк потрібно обраховувати з моменту початку виконавчого провадження, адже судити про реальну неплатоспроможність суб'єкта господарювання можна за результатами виконавчого провадження по вже прийнятому юрисдикційному акту [15, с. 87].

Інші науковці вважають, що строк починається з дати невиконання боржником своїх зобов'язань по договору, а не з моменту пред'явлення документа до виконання [16, с. 81–82].

Наявність документів, що підтверджують несплату грошових вимог.

До таких документів належать:

– копія неоплаченого розрахункового документа, за яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника, з

підтвердження банківською установою боржника про прийняття цього документа до виконання із зазначенням дати прийняття;

– виконавчі документи (виконавчий лист, виконавчий напис нотаріуса тощо) чи інші документи, які підтверджують визнання боржником вимог кредиторів (ч. 8 ст. 7 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Банкрутство настає, коли боржник не вжив заходів для погашення своїх грошових зобов'язань. Такі незадовільні результати є однією із підстав порушення справи про банкрутство.

Враховуючи викладене, звертаємо увагу на те, що варто розрізняти умови ініціювання провадження у справі про банкрутство і ознаки банкрутства. Ті обставини, що стверджують про неплатоспроможність боржника, і є підставою для кредитора звернутися до господарського суду з метою порушення провадження у справі про банкрутство. Але в процесі судового розгляду такі обставини можуть і не бути для господарського суду критерієм визнання боржника банкрутом.

Наведені нами ознаки неплатоспроможності та банкрутства властиві і авіаційним підприємствам, оскільки вони є суб'єктами господарської діяльності.

Література

1. Щербина В.С. Господарське право. Навч. посібник. Вид. 3-тє доп. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2007 р. – 653 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.
3. Рябцева Я.Г. Поняття та ознаки банкрутства // Вісник господарського судочинства. – № 4. – 2002. – С. 213–217.

В.П. Козырева, А.П. Гаврилишин

Понятие и признаки банкротства авиационных предприятий.

В статье рассматривается понятие несостоятельности и банкротства как правовых категорий, наводятся взгляды ученых об этих категориях, анализируются признаки несостоятельности и банкротства в гражданской авиации.

W.P. Kozireva, A.P. Gavriliushin

Concepts and features of bankruptcy of aviation enterprises subjects of civil aviation.

At the article the concept of insolvency and bankruptcy is examined as legal categories, the looks of scientists are pointed about these categories, the signs of insolvency and bankruptcy of aviation enterprises are analysed.

4. Трайнин А.Н. Несостоятельность и банкротство. – СПб, 1913. – 136 с.

5. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.

6. Радьгін А.Д., Симачев Ю.В. Институт банкротства в России: Особенности эволюции, проблемы и перспективы // Банкротство. Теория и практика. – 2006. – № 3. – С. 23–37.

7. Гражданское и торговое право капиталистических государств. Изд. третье, перераб. и доп. Отв. ред. Е. А. Васильев. – М.: Международные отношения, 1992. – 659 с.

8. Марушев А., Спіженко О. Кримінальне банкрутство в Україні (шляхи виявлення, розслідування та поновлення порушених прав) // Вісник прокуратури. – 2007. – № 4 (70). – С. 39 – 45.

9. Радзівілюк В.В. До питання про критерії банкрутства // Санація та банкрутство. – 2005. – № 4. – С. 149 – 151.

10. Витрянский В.В. Пути совершенствования законодательства о банкротстве // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2001. – № 36. – С. 92–94.

11. Поляков Б.М. Право несостоятельности (банкрутства) в Украине. – К.: Концерн Видавничий Дім Ін Юре, 2003. – 440 с.

12. Поляков Б.М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) у зарубіжних країнах (Англія Німеччина, Росія, США, Франція) // Санація та банкрутство. – 2005. – № 2. – С. 99–100.

13. Хахулин В.В., Малыга В.А. Некоторые экономико-правовые условия целесообразности банкротства // Проблемы формирования антикризисной политики и механизма банкротства предприятий / Редкол.: В.Н. Амитан, Н.И. Конищева и др., – Донецк, 1998. – С. 102 – 103.

14. Джунь В.В. Институт неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. – Вид. друге, випр. і доп. – К.: Юридическая практика, 2006. – 384 с.

15. Поляков Б.М. Законодавство України про банкрутство: теорія та практика його застосування. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 240 с.

16. Жуков А. Новое о возбуждении дела о банкротстве должника // Бизнес. – 2000. – № 6. – С. 81–82.